

FARKAS ZOLTÁN
ROVATA

Az ember, ha fáradt és nyugós, nem szereti azt a taxist, azt a fodrászt, azt a postást és azt a telefonközpontost, aki vele beszélgetni akar, akivel beszélgetni kell. A minap nagyon fáradt voltam, s nyugós is, amikor leadtam egy üzenetet a személyi hívó operátorának, hogy mikor hol lehet utolérni. Felhívtam a központot, mondtam,

szavakat fogok diktálni egymás után: egyetem, vessző, Dunaholding, vessző, Gombár, vessző...

— Gombár mint Csaba? — kérdezett vissza váratlanul a központos. Igen, róla van szó, választottam.

— Mi van vele? — kérdezte váratlanul. Megmondtam.

— És mi van Hankiss-sal? — faggattott tovább. Erre is igyekeztem megfelelni.

— Mondja, visszajönnek a választások után? — kérdezte. Nem hiszem, feleltem, egyrészt annál több eszköz van, másrészt nem is hívnák őket. Harmadrészt mindketten kutatnak, tanítanak, írnak, dolgoznak, csupa épeszű dolgot művelnek, azt teszik, amit elnökségük előtt, úgy élnek, ahogy élni szeretnek.

— De az alelnököket leváltják, ugye? — nógatott. Nem tudom, feleltem nyugósen, és diktáltam tovább: MÚOSZ, vessző, rádió, pont.

Ebből persze a világon semmi nem következik. Ha csak az nem, hogy Gombár és Hankiss akaratok ellenére lettek hősök — s persze gonoszok mások szemében. Mint annyian a hazai közéletben.

Hősök és gonoszok

Egyre inkább az a benyomásom, hogy az embereknek hovatöbbébb eleme, belső igényükké vált az elmúlt három-négy évben a személyes szenvedély; s ha nem élnek, legalább kivetik magukból érzelmeiket. Indulatok fókuszában vergődnek nagyon nagy és egészen kicsi hősök: Konrád és Kónya, Eörsi és Zacsek, T. G. M. és Torgyán sajátságosan hasonló szerepet tölt be, pontosabban, szerepük hasonló igények szerint formálódik. Minden mondatukat megbeszéli, kommentálja a közönségük, s csak bízni lehet benne, hogy bizonyos különbségek azért még érzékelhetőek maradtak...

Muszáj hősnek lenni, még ha nem is lehet.

Kellenek a hősök és az árulók a hazai közéletben, kellenek a szöke hercegek és a törekeny szóvivő asszonyok. Kell bölcs is e hazának, és álnok hitszegő, kell intrikus is, és ha kell, találhatik bizonytalansággal.

Kicsit durván és lélektelenül tört ránk ez a piacgazdaság ahhoz, hogy heves indulatok és érzelmeik nélkül élhető lenne. Néha már azt hiszem, a lelkekben szunnyadó romantikus antikapitalizmus csak azért nem tör elő, mert a rendszerváltás alkotmányos programja fegyveres testületek felügyelete mellett zajlik. De ettől még nem lettek vakok és érzéketlenek az emberek, a tengernyi megaláztatás és megszorítottatás láttán. Meglehet, belátják, hogy nincs más út, de kicsit berzenkednek ellene. Meglehet, nem olvasnak statisztikát, nem tudják, hogy hivatalosan egymillió munkahely szűnt meg, és a népesség negyede él a létminimum alatt, de tudják, látják, érik-érik, hogy stabil egzisztenciák roppantak össze, családokat vert szét az átmenet, űzött el régi, kedves, meg-

szokott lakhelyükről az állástalanság és a nincstelenség; fennmaradásukért küzdenek egykor elviselhető sorban élő közösségek, hajléktalanná váltak, akiknek volt valamilyen fedél a fejük fölött — míg mások gazdagodnak rendületlenül és látszólag érdemtelenül. Népmesei motívumok nélkül — a vesztesek szemszögéből — ez elviselhetetlen. És ők vannak többen.

Nem csoda, ha a köznapi érintkezés is túlfűtött lett, szenvedélyekkel telítődött és itatózott át. Mondhatni, jellempróbáló idők ezek.

Vagy netán jellemzőek?

Ebben a négy éve tartó közéleti tolongásban mindenkinek van egy „saját” tőkése, akivel együtt töltötte a késő kádári éveket, akivel vitázott és tervezett, fogadkozott és szervezkedett, kocsizózott, ha a régi vicc szerint az értelmiség egyik útját választotta, tudván, a másik járhatatlan. S aki már közös késő kamaszkorunk legszebb éveiről hallani sem akar.

Vidám s jó volt, tán konok? No nem. Inkább borongós, aggodalmaskodásra hajló. Kollégánk volt, néha barátunk is, már mikor kinek. Bizalmasunk volt politikában, irigyünk a szerelmeinkben, tanácsunk a szakmában, külső és belső, titkos és jól fizetett.

Humora pontos volt, ítélete egyszerre kedves és kíméletlen. Bármit mondott rólunk a szemünkbe vagy mögöttünk, elnézhetően, szórakoztatóan veszélytelennek látszott. Nagyon kicsi méregkeverőnek hittük, és kicsit nagy barátunk.

Értette a képes beszédet a képtelenség éveiben, látott reményt a reménytelenségben. Megriadt, ha

mi megnyugodtunk, és veszélyt szimatolt, amikor mi önfeláldozóan vittük bele magunkat egy feltárló világ új élvezeteibe.

Köztünk volt, s azt hittük, velünk van. Akkor hallgattam el, amikor mi azt hittük: beszélni szabad. Ő tudta: tán szabad, de nem lehet.

Vállalkozó lett, üzletember. Tudta, hogyan építhető közpénzre magánbirodalom. Minden évben súlycsoportot váltott, ma igazi nagymenő, százmilliókról, milliárdokról dönthet talán.

Nem tudom, hazudozni, seftelni vagy basáskodni kezdett-e előbb. Egyre megy. Alkudozott és alakoskodott, ügyeskedett és taktikázott, elvegyült, kivált, behódolt és hódított, ígéretet és ármítót, árulta magát, a magát és a másét. Ha olykor még összeakadtunk, egy győgyepedagógus türelmével magyarázta, hogyan kell ma élni. Úgy néz már át egykori barátain, mint egy öreg uzsorás vagy vén zacis a szegényeken, akiket mélyen megvet, mert vele kényszerülnek üzletelni. Ha elárul vagy becsap valakit, tán már észre sem veszi. Megteszi naponta.

Mesélik, esténként magába roskad. Ül a sarokban, így kell lennie, motyogja, s nem érti, mi történik vele. Nem érti, hogy ez vele történik. Mint amolyan shakespeare-i anti-hős, saját árulását és gonoszságát nem szenvedheti.

Mintha valaki játszana velünk. Keveri a kártyát, cinkelt lapokat oszt, és belenyúl a zsebünkbe, egymásnak ugraszt barátot, szeretőt, férjet-feleséget, apát és fiút. Egy ideig rejtett összeszövetkezőkre gyanakodtunk, ügynöklistákra, politikai trükkökre és tagtoborzásokra, egyebekre, ha azon tűnődtünk, mi történik itt. Aztán lassan leesett a tantusz. Egyetlen kéz volna csupán, mi mozgog. A piac láthatatlan keze.